

Uloga književnih i programatskih tekstova Hrvatskog narodnog preporoda u tvorbi nacionalnog identiteta

Tomac, Robert

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:508079>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-30**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij Engleskoga jezika i književnosti i Hrvatskoga jezika i
književnosti

Robert Tomac

**Uloga književnih i programatskih tekstova Hrvatskog narodnog
preporoda u tvorbi nacionalnog identiteta**

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivana Žužul

Osijek, 2023.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Preddiplomski studij Engleskoga jezika i književnosti i Hrvatskoga jezika i
književnosti

Robert Tomac

**Uloga književnih i programatskih tekstova Hrvatskog narodnog
preporoda u tvorbi nacionalnog identiteta**

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje filologija,
znanstvena grana kroatistika

Mentor: prof. dr. sc. Ivana Žužul

Osijek, 2023.

IZJAVA

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 25. kolovoza 2023.

Robert Tamoe
ime i prezime studenta,

JMBAG 0122237346

Sadržaj

1. UVOD.....	6
2. POJAM NACIONALNOG IDENTITETA U KONTEKSTU KNJIŽEVNE I KULTURNE TEORIJE TE TEORIJE NACIJE	7
3. KULTURA HRVATSKOG NARODNOG PREPORODA U IZGRADNJI NACIONALNOG IDENTITETA.....	10
4. ANALIZA FUNKCIJE ODABRANIH TEKSTOVA HRVATSKOG NARODNOG PREPORODA U OBLIKOVANJU NACIONALNOG IDENTITETA.....	13
5. ZAKLJUČAK.....	23
6. POPIS LITERATURE	26

Sažetak i ključne riječi

Rad je analiza uloge književnih i programatskih tekstova Hrvatskog narodnog preporoda u izgradnji hrvatskog nacionalnog identiteta. Metodologija završnog rada oslanja se na književnu teoriju i teoriju nacije. Za raščlambu odabranih književnih i programatskih tekstova tekstova Hrvatskog narodnog preporoda oblikotvoran je ondašnji društveno-politički i kulturološki kontekst. U konačnici svrha završnog rada je istraživanje funkcija i namjena izabranih tekstova u konstruiranju ideje nacije.

Ključne riječi: nacionalni identitet, jezik, Hrvatski narodni preporod

1. UVOD

Parafraziramo li značenje nacija, prema hrvatskoj enciklopediji Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, ustvrdit ćemo da je riječ o društvenoj zajednici koja se temelji na uvjerenju svojih članova u zajedničko podrijetlo, posebnost jezika, religije te ostalih simboličkih sredstava kolektivne pripadnosti (poput himne), osjećaja zajedničkog ponosa i solidarnosti, te političke organiziranosti koja se kreće u rasponu od zaštite kulturnih posebnosti do državne samostalnosti (usp. <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42693>). Modernistički teoretičar Ernest Gellner u svojoj knjizi *Nacije i nacionalizam-Politička kultura* (1998) nudi dvije definicije nacije. Prva navodi kako dva čovjeka pripadaju istoj naciji samo ako dijele istu kulturu, gdje kultura označava sustav ideja, znakova, povezivanja i načina ponašanja i komuniciranja. Druga definicija koju Gellner nudi tvrdu kako dva čovjeka pripadaju istoj naciji ako jedan drugog priznaju kao pripadnike iste nacije, te kako skupina ljudi postaje nacijom kada pripadnici skupine međusobno jedni drugima priznaju zajednička prava i dužnosti na temelju zajedničke pripadnosti toj zajednici (Gellner, 1998:27). Iz prve definicije može se uočiti kako moderni teoretičari kulturi daju vrlo važno mjesto u izgradnji nacije. Benedikt Anderson, s druge strane, predlaže definiciju nacije: *to je zamišljena politička zajednica, i to zamišljena kao inherentno ograničena i suverena*, te objašnjava kako je zamišljena jer pripadnici nacije nikad neće upoznati većinu ostalih pripadnika iste nacije ali svaki od njih i dalje vjeruje u njihovu zajedničku pripadnost (Anderson, 1990:17). Nije naodmet istaknuti da se i posebnost jezika i zaštita kulturne posebnosti čak i u ovoj općoj rječničkoj natuknici dovodi u vezu s političkom organiziranošću. U tom smislu ono što hrvatski identitet čini drukčijim od svih ostalih je zasigurno je jezik, koji je prema Josipu Bratuliću jedno od najsnažnijih obilježja identiteta naroda. Vjera također predstavlja jedno od razlikovnih obilježja hrvatskog identiteta, jer za razliku od susjednih nacija, u Hrvatskoj prevladava zapadno katoličko kršćanstvo. Duboku povezanost hrvatskog naroda s kršćanskom vjerom može potvrditi i sintagma "predziđe kršćanstva", koju je upotrijebio papa Lav X. zbog hrvatskog doprinosa bitkama na europskom području. Hrvatski grb i himna također razlikuju hrvatski nacionalni identitet u odnosu na druge nacije. Hrvatska je prepoznatljiva ostatku svijeta po šahovnici.

Danas prepoznatljivi hrvatski identitet nije oduvijek postojao. Prije nego što je hrvatski nacionalni identitet uspostavljen naš narod doživio je za vrijeme tuđinskih vlasti cijel iniz promjena. Mnoge nepovoljne povijesne okolnosti usporile su izgradnju hrvatskog

nacionalnog identiteta, prije svega ratovi koji su zahvatili hrvatski teritorij, dva svjetska te Domovinski rat.

Hrvatski narodni identitet počeo se oblikovati u 19. stoljeću, za vrijeme Hrvatskog narodnoga preporoda. Hrvatski je narodni preporod započeo krajem 18. st., a trajao je do sredine 19. st. Zahvaljujući književnicima koji su stvarali za vrijeme preporoda, tzv. preporoditeljima, Hrvatski je narodni preporod, ostavio najveći trag u izgradnji hrvatskog nacionalnog identiteta. Uspostavljanje hrvatskog standardnog jezika njegovim uvođenjem u javni život zasigurno je najveći doprinos koji su hrvatski preporoditelji postigli za vrijeme navedenog perioda, te prekretnica u izgradnji hrvatskog nacionalnog identiteta. Osim uspostave hrvatskog standardnog jezika, preporoditelji ostavljaju veliki trag svojim književnim djelovanjem, što će biti opimjereno u daljnjem tekstu.

Struktura završnog rada zamišljena je na ovaj način: prije svega će se nastojati dati obrisi pojma nacionalnog identiteta u širem kontekstu kulturne i književne teorije te teorije nacije; zatim će se predstaviti kulturološki okvir Hrvatskog narodnog preporoda u kojem su tekstovi nastali; središnji dio obuhvaćat će ulogu tekstova u konstituiranju nacionalne svijesti. Na posljetku, u zaključku će se podastrijeti rezultati analize odabranih književnih i programatskih tekstova. Radu će biti priložen i popis citirane i korištene literature.

2. POJAM NACIONALNOG IDENTITETA U KONTEKSTU KNJIŽEVNE I KULTURNE TEORIJE TE TEORIJE NACIJE

Kao što je već ranije spomenuto hrvatski nacionalni identitet počeo se graditi za vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda. Da bismo se pojmom bavili u okviru kulturne i književne teorije i teorije nacija, osvrnut ćemo se prvo na sam pojam identiteta. Identitet je skup određenih karakteristika, po kojoj se određena osoba ili predmet raspoznaje ili razlikuje od drugih.

Prema uobičajenoj formuli stav identiteta glasi: $A=A$. Taj stav važi kao vrhovni sud i zakon mišljenja. Za koji trenutak ćemo stav pokušati promisliti jer s njime bismo htjeli iskusiti što identitet jest. Kao zakon mišljenja važi samo ako je on zakon bitka koji glasi: "Svakom biću kao takvom pripada identitet, jedinstvo sa samim sobom" (Heidegger, 1996: 77).

Njemački filozof Martin Heidegger navodi kako svako biće posjeduje vlastiti identitet, koji

zapravo predstavlja ono što to biće zapravo je. Zapadna istraživanja identiteta polazila su od ideje da identitet postoji kao univerzalna i bezvremenska bit sebstva koju svaka osoba posjeduje. Dakle, esencijalističko shvaćanje polazi od ideje kako je identitet u esenciji svakog bića, on je univerzalan, i nastaje samim rođenjem, odnosno stvaranjem svakog novog bića. Dakle esencijalističko shvaćanje identitet vidi kao nešto urođeno i nepromjenjivo. No, poznato je da je rasprava o identitetu u suvremenoj književnoj i kulturnoj teoriji fokusirana na pitanja je li identitet nešto dano ili proizvedeno i razumijeva li se fenomen kroz pojedinca ili društvo. Tradicionalna proučavanja književnosti individualnosti pojedinca pristupaju kao danosti odnosno prethodno postojećem subjektu, dok suvremena teorija podrazumijeva kako biti subjektom znači biti podvrgnut različitim režimima (psihosocijalnom, jezičnom, itd).

Suvremena književna teorija dakle zagovara antiesencijalistička shvaćanja identiteta. Prema njima identitet nije predodređen, nego se on gradi putem društvenih, povijesnih i kulturnih odrednica. Drugim riječima, identitet se može konstruirati ili promijeniti tijekom vremena. Ukratko, esencijalističko shvaćanje identitet shvaća kao uzrok postupaka koje biće (koje posjeduje taj identitet) čini, dok antiesencijalističko shvaćanje identitet vidi kao posljedicu već spomenutih postupaka. Ako se uzme u obzir nacionalni identitet kao kolektivni identitet, esencijalističko shvaćanje naglašava kako nacija postoji od pamtivijeka, dok antiesencijalističko s druge strane naglašava i promatra različite strategije i načine na koji se nacionalni identitet gradi tijekom povijesti.

Srodno antiesencijalističkim poimanjima identiteta u književnoj i kulturnoj teoriji teorije nacije nastale nakon 60-ih dvadesetog stoljeća ne inzistiraju na egzaktnim odgovorima na pitanja kao što su: što je nacija; kada je nastala, na koji se način realizira; kakva joj budućnost predstoji? Prije se može reći da teorije nacije zanimaju paradoksima uspostave fenomena nacionalnog identiteta i nemogućnosti njegova sveobuhvatnog prikaza. Modernističke teorije koje su vrhunac doživjele u osamdesetima godinama prošlog stoljeća bile su svojevrsna reakcija na perenijalističke teorije nacije.

Perenijalizam se temeljio na pretpostavci da su nacije drevne ili iskonske povijesne zajednice. Budući da su one neodvojivi dio prirode, pojedinci im pripadaju samim rođenjem, tako da ih one označavaju za cijeli život. Prema perenijalistima, nacije podrazumijevaju zajedničko podrijetlo i ukorijenjenost u određeni prostor i vrijeme. (Žužul, 2015:15).

Perenijalizam se može povezati s esencijalističkim shvaćanjem identiteta prema kojem je identitet predodređen rođenjem, dakle on je urođen i nepromjenjiv, baš kao što je nacija

prema perenijalizmu drevna ili iskonska zajednica, koja je dio prirode i kojoj pojedinci pripadaju samim rođenjem te ostaju označeni njom do kraja života. Dakle članovi su zajednice određeni samim rođenjem u toj zajednici, njihova im je pripadnost urođena, oni to ne mogu promijeniti, ne mogu postati članom neke druge zajednice (nacije). Tako se u esencijalističkom shvaćanju urođeni identitet ne može promijeniti, već taj identitet postoji kao uzrok svih budućih postupaka entiteta koji ga posjeduje. Druga vrsta teorije nacije jest ona modernistička.

Klasični je modernizam nasuprot tome poricao drevnost nacija, njihovu povijesnu danost i primordijalnu narav. Naciji je pridodano značenje teritorijalne političke jedinice, zajednice pred zakonom jednakih građana koji je svjesno kreiraju. Zato se modernističke teorije i nazivaju "paradigmom izgradnje nacije" (Žužul, 2015:15).

Modernističke teorije zapravo poriču drevnost nacije za koju se perenijalisti zalažu, te smatraju kako naciju kreiraju sami građani. Tako se modernistička teorija može povezati s antiesencijalističkim shvaćanjem identiteta, baš kao perenijalizam s esencijalističkim shvaćanjem. Kako je već spomenuto, prema antiesencijalističkom shvaćanju identitet nastaje kao posljedica postupaka, određenih društvenim, povijesnim, osobnim ili drugim utjecajima, a tako i nacija nastaje utjecajem svojih građana koji posjeduju određene motive i koristi od izgradnje nacije.

Modernisti smatraju da se o naciji ne može govoriti prije modernog doba, jer je ona uvjetovana diskurzivnim mrežama novih medija i komunikacija, industrijalizacijom, demokratizacijom te masovnim obrazovnim sustavom. Također, upravo u razdoblju modernizacije, kreirale su je političke i kulturne elite uz pomoć različitih ritualnih i simboličkih praksi. Prema modernistima, nacionalni je identitet tek jedan od kolektivnih identiteta koji su uvjetovani društvenim kontekstom, ali on ne mora dominirati u svakoj zajednici. Većina modernističkih teorija sklona je etničke skupine ili nacije promatrati kao ideološke konstrukcije utjecajnih društvenih slojeva. (Žužul, 2015:16)

Modernisti osporavaju drevnost nacije, smatraju kako se o naciji može govoriti kao proizvodu modernog doba, odnosno proizvodu medija i komunikacije, koje društvene elite novog vremena koriste kako bi izgradili naciju, često iz određene vlastite koristi. Jedan od tih medija jest zasigurno književnost. Posredstvom književnosti moguće je oblikovanje nacionalne svijesti i izražavanje pripadnosti i ljubavi prema određenoj naciji, upotrebom mitova i simbola može se reflektirati nacionalni identitet. Književna teorija tako omogućuje analizu književnosti u smislu konstruiranja nacionalnog identiteta, odnosno na koji način

književnost pridonosi u izgradnji nacionalnog identiteta. Na primjeru hrvatskih preporoditelja vidljiva je uporaba prošlosti, odnosno bitke na Grobničkom polju, te uporaba simbola kao što je domovina majka, te ostalim simbolima koji će kasnije biti analizirani. Kulturna teorija promatra kako se nacionalni identitet gradi kroz kulturu, odnosno prati kako se gradi pomoću jezika, vjere ili običaja (koji se prenose s generacije na generaciju). Kulturna, baš kao i književna, teorija zauzima stav kako je identitet promjenjiv, obje promatraju oblikovanje nacionalnog identiteta uz pomoć raznih književnih ili kulturnih praksi. One se shvaćaju kao simboličke i sudjeluju u oblikovanju vrijednosnih paradigmi. Budući da modernističke teorije nacionalnog identiteta daju vrlo djelotvornu ulogu kulturu u gradnji nacije, posebno kulturnim elitama, i način javnog djelovanja hrvatskih preporoditelja može se promatrati kao vrlo važan u konstituiranju hrvatskog nacionalnog identiteta:

„Uz spomenuto “definiranje elite” zamjećuje se da su hrvatski preporoditelji nacionalnu oblikovnu energiju crpli iz simbolike naroda i njegovih popularnih povijesnih tradicija, moralnih uzora iz etničke baštine, oživljavanja slavne prošlosti zajednice, i slično. Ponovno otkrivanje kolektivnog identiteta uz pomoć filologije i historiografije možda nije značilo da je prva zadaća Hrvatskog narodnog preporoda stjecanje državnosti, ali je to svakako imalo ulogu u stvaranju preduvjeta samoostvarenja. Uspostavljajući žučeno kulturno jedinstvo, hrvatski preporoditelji, sukladno Smithu, konstituiraju nacionalni identitet.“ (Žužul, 2015:66).

Hrvatski se nacionalni identitet gradio na povijesnoj tradiciji, narodnoj baštini, ali u skladu s modernističkim načelima nacionalnoga identiteta, i medijima te komunikacijskim putevima novoga doba, koristeći simbole i povijesne bitke kao motiv buđenja nacionalne svijesti Hrvata.

3. KULTURA HRVATSKOG NARODNOG PREPORODA U IZGRADNJI NACIONALNOG IDENTITETA

Kako je već ranije spomenuto, Hrvatski narodni preporod započinje krajem 18. st., a završava sredinom 19. st. U hrvatskoj se znanosti o književnosti uvriježilo Hrvatski narodni preporod dijeliti na dva razdoblja. Prvo se naziva pripremnim razdobljem i obuhvaća razdoblje od 1790. do 1835. godine, dok drugo razdoblje, koje se naziva punim preporodnim razdobljem započinje 1835. godine pokretanjem Gajevih *Novina* i *Danice*, a završava 1848. godine. Uzme li se u obzir kontekst tadašnjih europskih zbivanja, ne treba čuditi kako Hrvatski narodni preporod nastaje baš u tom razdoblju. Europa je u to doba bila ispunjena građanskim pokretima i pokretima buđenja nacionalne svijesti. Tako se nacionalna svijest

počinje buditi i na hrvatskom prostoru, uglavnom među društvenom "elitom", preporoditeljima: *Središnji dio posla buđenja nacionalne svijesti odradili su filolozi, književnici i drugi pripadnici uglavnom plemstva, svećenstva i višeg sloja građanstva, tako što su stvarali mitove, povijesti i jezične tradicije etničke zajednice.* (Žužul, 2015:63). I Šicel zamjećuje kako se gradnja nacionalnog identiteta mogla ostvariti samo jasno naznačenim programima. Stoga, navodi kako su programi autentičan glas svoga vremena, te ističe kako oni nisu pisani da osvjetle prošlost, nego nadahnuti sadašnjošću zacrtavaju smjerove budućnosti (Šicel 1997:10).

Važno je napomenuti kako je pokret u početku djelovao pod ilirskim imenom, preporoditelji su bili inspirirani pokretima drugih slavenskih naroda u Habsburškoj Monarhiji. Upravo ta faza pod ilirskim imenom je i najdjelotvornija i najorganiziranija faza preporoda.

Najdjelotvornija i najorganiziranija faza preporoda bila je faza ilirizma. Ilirizam je u prvom redu ideologija, panslavizam u malome, koji je zahvatio Hrvatsku 30-ih godina 19. st. i koji je bio pokretač općega narodnoga preporoda. On se nadograđuje na ideju o slavenskoj uzajamnosti koja se na hrvatskim prostorima javlja još od protureformacije, a koja je u 19. st. dosta proširena u slavenskom svijetu. Dok su se njome u prošlosti zanosili pojedinci, sada je ona ugrađena u kulturni program hrvatskih mladih intelektualaca koji su se školovali u europskim gradovima i koji su bili nadahnuti romantičarskim pokretom koji je zahvatio Europu. (Tafra, 2006:44)

Iako su preporoditelji inspirirani drugim slavenskim narodima i pokret započinje djelovanje pod ilirskim imenom, Nikša Stančić tvrdi kako preporod od početka fenomen hrvatske sredine, a postupci preuzeti od ostalih slavenskih naroda su bili prilagođeni hrvatskim prilikama, te je samim time preporod započeo pod hrvatskom idejom. (Staničić, 2008:9). Pod ilirskim imenom gradili su hrvatski nacionalni identitet. Ivana Žužul razlog korištenja ilirskog imena tumači na ovaj način: *Imenom Iliri i pojmom ilirizam preporoditelji su obuhvatili "samo" književni život želeći na taj način (barem deklarativno) otkloniti sumnje o buđenju hrvatskoga nacionalizma koji bi naposljetku u okviru "konstitucije ugarske" rezultirao državotvornim procesom.* (Žužul, 2015:80). Preporoditelji su nastavili djelovati pod ilirskim imenom sve do 1843. godine, kada zbog političkih sukoba s mađaronima dolazi do zabrane uporabe ilirskog imena. Zabrana ilirskog imena nije u cijelosti oslabila preporodni pokret, jer je pokret do tog trenutka već ostvario utemeljenje važnih kulturnih institucija. Hrvatski

narodni preporod djelovao je pod dva imena, ilirskim i hrvatskim, ali važno je razlikovati Hrvatski narodni preporod od ilirskog pokreta:

Prema tome, treba razlikovati Hrvatski narodni preporod i Ilirski pokret kao fenomene različite razine. Pod pojmom Hrvatskog narodnog preporoda razumijeva se početna etapa u procesu oblikovanja moderne hrvatske nacije u sklopu oblikovanja modernoga građanskog društva, dok je Ilirski pokret (hrvatski preporodni pokret pod ilirskim imenom) pojavni vid tog procesa, organizirani oblik djelovanja pojedinaca i skupina s ciljem promicanja i unapređivanja tog procesa. (Stančić, 2008:8-9)

Nedugo nakon skupa koji je 2009. organizirala Matica hrvatska na kojem je krovna tema bila upravo hrvatski identitet, Josip Bratulić izdaje knjigu *O Hrvatskom identitetu, neposredno*. Odmah na početku studije navodi jezik kao najsnažnije obilježje hrvatskog nacionalnog identiteta. Ostala obilježja koje navodi kao glavna jesu prostor, odnosno prostor Republike Hrvatske, vjera i religija (zapadno kršćansko katoličanstvo, po čemu se Hrvatska razlikuje od religija susjednih zemalja), tri pisma kojima Hrvati grade svoju pisanu kulturu (glagoljica, latinica i hrvatska cirilica), te ostala obilježja poput grba i šahovnice (Bratulić, 2011:11-23). Sva navedena obilježja čine hrvatski identitet različitim od ostalih nacionalnih identiteta. Već spomenuta hrvatska šahovnica poznata je u svijetu kao jedno od najpoznatijih obilježja hrvatskog identiteta. Većina nacionalnih obilježja vuče svoje korijenje iz Hrvatskog narodnog preporoda.

Hrvatski je narodni preporod "odigrao" veliku ulogu u izgradnji hrvatskog nacionalnog identiteta samim time što je započeo buđenje nacionalne svijesti. Hrvatska, odnosno hrvatski narod u tom trenutku povijesti nije imao osjećaj zajedništva, pripadanja jednoj zajedničkoj naciji. Tek nakon početka rada hrvatskih preporoditelja dolazi do buđenja nacionalne svijesti, počinje stvaranje Hrvatske kakva danas postoji. Preporoditelji su svojim političkim, ali i književnim radom dizali zajednički duh nacije, stvarali osjećaj pripadnosti jednoj zajednici. Preporoditelji rade na obrazovanju puka, ali i osnivanju sljedećih institucija: *Narodne čitaonice (1838)*, *Narodnog kazališta (1840)*, *Gospodarskog društva (1841)*, *Matice ilirske (1842)* i *Narodnog muzeja (1846)* (Žužul, 2015: 29). Osnivanjem navedenih institucija, preporoditelji grade hrvatsku kulturu i književnost. Hrvatska je službena himna također jedan od proizvoda Hrvatskog narodnog preporoda. Antun Mihanović je autor pjesme *Horvatska domovina*, a iz prve verzije su uzete prve i posljednje dvije kitice, koje čine današnju službenu himnu. Ona je također neotuđivi dio hrvatskog identiteta i njezino jedinstveno

nacionalno obilježje. Jedan od najutjecajnijih preporoditelja zasigurno je Ljudevit Gaj. Gaj je bio itekako značajan jer uspostavlja pismo kojim se hrvatski narod i danas služi.

Godine 1835. Gaj je, dobivši odobrenje, počeo objavljivati Narodne novine i kulturni dodatak Daniczu horvatzku, slavonsku y dalmatinzku. U Danici se na početku objavljuju priloge i na kajkavskom i na štokavskom, slavonskim i kajkavskim slovopisom, ali već u 10. broju iste godine Gaj uvodi novi slovopis, nazvan poslije po njem gajica, koji su prihvatili i Slovenci, ali i Srbi koji pišu latinicom, a kojim se uz neznatne promjene i danas služimo. (Tafra, 2006:49)

Gajica je prošla kroz nekoliko sitnih promjena, no ostaje pismo kojim se hrvatski narod i dalje služi. To je dovoljan pokazatelj koliki je utjecaj Hrvatski narodni preporod ostavio na hrvatsku kulturu. Pismo *gajica* tako postaje još jedno obilježje hrvatskog identiteta. No najvrjedniji rezultat bogate aktivnosti hrvatskih preporoditelja prema Branki Tafri jest ujedinjenje svih Hrvata u jedan standardni jezik (Tafra, 2006:44). Koliko je to bio težak zadatak dovoljno govori činjenica kako i danas postoje tri narječja hrvatskoga jezika, baš kao i u doba preporoda. Stančić navodi kako napredovanje hrvatskog standardnog jezika uz uspostavljanje gajice dovodi do prijedloga Ivana Kukuljevića 1843. godine za početak priprema za uvođenje "narodnoga" jezika kao službenog, Sabor prijedlog odbija, ali četiri godine poslije, "narodni" jezik proglašava službenim. (Stančić, 2008:13). Hrvatski narodni preporod je postavio temelje hrvatskog identiteta koji su vidljivi i danas. Uspostavio je standardni hrvatski jezik, proglasio ga službenim, uspostavio je i pismo kojim se napisala današnja službena himna Republike Hrvatske, ali kojim se Hrvati i danas koriste. Preporodom započinje dugotrajan proces izgradnje hrvatske nacije, postavlja temelje na kojima će je budući politički i ostali procesi graditi, te koji će naposljetku zajamčiti suvremenu Republiku Hrvatsku i njezin nacionalni identitet.

4. ANALIZA FUNKCIJE ODABRANIH TEKSTOVA HRVATSKOG NARODNOG PREPORODA U OBLIKOVANJU NACIONALNOG IDENTITETA

4.1. Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisa, članak Pravopisz, Ljudevit Gaj

Vođa Hrvatskog narodnog preporoda bio je Ljudevit Gaj. Gaj je rođen u Krapini, polazio je gimnaziju u Varaždinu, Zagrebu i Karlovcu, a studirao je filozofiju u Beču i Grazu te pravo u Pešti (Šicel 1997:27). Gajeva je glavna zamisao bilo ujedinjenje Hrvata u jednom

latiničnom pismu, nakon čega bi se se mogli stvoriti uvjeti za standardizaciju jezika. 1830. godine u Budimu Ljudevit Gaj izdaje *Kratku osnovu horvatsko-slavenskoga pravopisanja*. Odmah na početku ove knjižice Gaj poziva svoje sunarodnjake da ne dopuste da hrvatski jezik zamre: *Dajte da sada vu vremenu mira vitez živu duhu budemo, da tak jezik, kojega najveći Muževi naroda našega z' imetkom i z' predragum kervčicum svojum junački branili jesu, (vre prez toga od zle dvorbe pohablen) još naj potlam v' temni grob nezakopa se!?* (Gaj, 1830:6). Gaj jeziku i obrazovanju daje nedvojbeno simboličko-identitetsku ulogu. Nju naglašava i na kraju knjižice: *Trudemo se oveh preslavneh rečih pod milum obrambum našeg' domovine Otca, zevsema vredni postati; ar domovinu našu čes stoletja ranenu samo vu noj cvetujuća izobraženost i vzdelanost zevsema zvrčiti more!!!* (Gaj, 1830:26). Pravopisne norme osim jezičnih zadaća pridonose i buđenju nacionalne svijesti. Ova je knjižica bila prvi pokušaj ujedinjenja Hrvata u jednom latiničnom pismu, Gaj stvara nova grafijska rješenja prema češkom jeziku, no njegova latinička grafijska rješenja bivaju kritizirana i odbijena. Ljudevit Gaj nastavlja svoj rad, a 1834. je dobio odobrenje za izdavanje vlastitih novina, te 1835. započinje izdavati *Novine horvatske* i prilog *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska*. Gaj tada oko sebe okuplja obrazovane ljude koji su poznavali nekoliko stranih jezika i s njima započinje rješavati problem hrvatskog latiničnog pisma. 1835. izdaje članak *Pravopisz* u kojem prepravlja neka svoja ranija rješenja.

Odlučio se za štokavsku osnovicu standardnoga jezika, koji je htio obogatiti elementima svih hrvatskih narječja. Rješenja za palatale u Pravopiszu bila su drugačija od onih u Kratkoj osnovi. Otprije je zadržao grafeme č, ž, š (međutim, sada su bili označeni kvačicom), a odustao je od ĩ, đ, ĝ, ĩ, ñ. Novi su mu prijedlozi spoj temeljnoga suglasnika i suglasnika j. Grafijski je to izgledalo ovako: tj, dj, gj, lj, nj (dakle j s crticom). Od 1838. umjesto crtice na j pisat će se točka. Znak za glas é preuzeo je iz poljske tradicije. (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje).

Šicel tvrdi kako je Gajeva neosporna zasluga što je svoje ideje ostvario isključivo na hrvatskom jezičnom planu, pravopisnom grafijskom reformom i uvođenjem štokavštine u Danicu kao standardnog književnog jezika svih Hrvata, te smatra da je time dao veliki obol počecima i procesima ostvarivanja moderne hrvatske nacije (Šicel, 1997:15)

Pismo je, prema svojem autoru, nazvano *gajica*. Gaj odlučivši se za štokavsku osnovicu, usavršio je hrvatsko latinično pismo te postavio temelje za ujedinjenje svih Hrvata u jednom narodnom jeziku. *Gajica* je, uz nekoliko neznatnih promjena, i danas službeno pismo Republike Hrvatske. Dovoljan je to pokazatelj utjecaja Ljudevita Gaja na hrvatski nacionalni identitet. Da je pismo jedno od najbitnijih obilježja svakog nacionalnog identiteta, potvrđuje i

Ernest Gellner: *Pismenost, uspostavljanje donekle trajnog i standardiziranog pisma, znači zapravo mogućnost kulturnog i spoznajnog pohanjivanja i centralizacije* (Gellner, 1998:28). Protrka navodi kako su preporoditelji smatrali da je narodni jezik nužan uvjet narodnog napretka, u smislu napretka svih slojeva a posebno onog najnižeg, jer strani jezik donosi napredak samo višim klasama (Protrka, 2008:57). Uspostavljanjem narodnog jezika i pisma počinje i približavanje izobrazbe puku. Gajevo pismo osim što je imalo veliku ulogu za vrijeme narodnog preporoda, veliku važnost posjeduje i danas jer se Hrvati i danas koriste tim pismom (uz neznatne promjene). Josip Bratulić *gajicu* (latinicu uređenu onako kako je predložio Ljudevit Gaj) drži snažnom oznakom nepodijeljena hrvatskog identiteta, a za prihvaćanje Gajeve prijedloga tvrdi kako je veliki korak u povijesti hrvatske kulture i temelj hrvatskog identiteta (Bratulić, 2011:18).

4.2. Prvi govor na hrvatskom jeziku u Saboru, Ivan Kukuljević Sakcinski

Ivan Kukuljević Sakcinski bio je hrvatski povjesničar, književnik i političar, jedan od rijetkih plemića koji su aktivno sudjelovali u ilirskom pokretu (Šicel, 1997:29). Kukuljevićeva najveća zasluga, ali i ono po čemu je poznat, zasigurno je prvi govor na hrvatskom jeziku u Saboru ikada koji je imao izniman utjecaj na budućnost hrvatskog jezika. Govor je održan 2. svibnja 1843. godine u Saboru, a u njemu se Kukuljević zalaže za uvođenje hrvatskog jezika kao službenoga. Kukuljević ga započinje iskazivanjem zadovoljstva što je hrvatski jezik uveden u Akademiju. U njemu se zalaže i za utemeljenje katedre i *u cijelom dištriktu Akademije zagrebačke*, jer tvrdi da je to put hrvatskog jezika prema upotrebi u javnom životu i poslu:

na kakovu će korist i svarhu biti učenje našega jezika kakovim uspehom kakovom posljedicom kakovim trudom učit će ga stanovnici domovine naše, ako sa znanjem njegovim nikada nikakovo dobro skopčano nebude; ako po njem nitko ništa zaslužiti si nebude mogao; i ako mi nikad niti pomisliti nećemo, da ga u javni život uvedemo (Kukuljević, 1997:157).

Smatra Kukuljević kako je vrijeme da Hrvati stave vlastiti jezik na prvo mjesto. Moguš tvrdi kako je Kukuljević smatrao svi Hrvati trebala biti njegovati takav odnos prema materinjem jeziku.

Uostalom, po Kukuljevićevu je mišljenju takav odnošaj prema materinskomu jeziku zapravo dužnost Hrvata, upravo dug prema vlastitoj povijesti. Jer, podsjeća Kukuljević, Hrvati su potomci "onih predjaha, koji su u staro vrijeme materinski jezik svoj toliko ljubili, da su ga već u 9. stoljetju

*izpovjednici u crkvu uveli" i tako ga izjednačili s latinskim i grčkim jezikom. Kao potomci slavni
vojskovođa potrebno je sada, u 19. stoljeću "u kom se puci duhom i umom među sohom hore", da se i
mi počnemo tako boriti. (Moguš, 1996:285-286).*

Kukuljević poziva na borbu za uvođenje materinjeg, hrvatskog jezika, jer se time bori i za opstanak hrvatskog naroda. Moguš navodi kako Kukuljević svoj govor zaključuje porukom da će hrvatski narod postati *sjena od naroda, zapušteni mali otok na moru i umrijeti čemo prije ili poslije s mrtvim jezikom* (Moguš 1996:286) ako se ne izbori za vlastiti jezik. Kukuljević se, kako je ranije navedeno, poziva na povijest Hrvata, odnosno na pretke koji su hrvatski jezik uveli u crkvu. Zalaže se za borbu za jezik, borbu za identitet svih Hrvata, a upravo oživljavanje povijesti u svrhu potražnje i otkrivanja vlastitog identiteta objašnjava Anthony D. Smith:

Prema Herderu, svaka nacija ima svoj poseban 'genij', vlastiti način razmišljanja, djelovanja i komuniciranja, i moramo raditi na ponovnom otkrivanju tog jedinstvenog genija i tog posebnog identiteta, bez obzira na to gdje je ona potonula ili izgubila se: 'Slijedimo svoj vlastiti put... neka svi govore dobro ili loše o našoj naciji, našoj književnosti, našem jeziku: oni su naši, oni su mi, i neka to bude dovoljno.' Stoga je važnost ponovnog otkrivanja 'kolektivnog sebe kroz filologiju, povijest i arheologiju, traganje za svojim korijenima u 'etničkoj prošlosti', kako bismo utvrdili pravi identitet ispod tuđih nakupina stoljeća (Smith, 1991:75, prijevod moj).

Kukuljevićev je prijedlog bio odbijen. Sabor je smatrao kako bi uvođenje hrvatskog jezika bio preuranjen potez jer se govor odvio u ozračju zabrane ilirskog imena. Uvođenje hrvatskog jezika ipak nije dugo čekalo, samo četiri godine nakon Kukuljevićeva govora dolazi do uvođenja hrvatskog jezika kao službenog. Nakon dugog vremena svi Hrvati su ujedinjeni u jednom standardnom hrvatskom jeziku. Velike zasluge pripadaju Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom čiji govor Milan Moguš smatra tako jasnim i pregnantnim. Autor drži da je preuzeo najbolje misli svojih prethodnika te odlučno napravio korak prema pravom oživotvorenju položaja hrvatskoga jezika (Moguš, 1996:286).

Ujedinjenjem svih Hrvata u jednom standardnom jeziku postavljen je temelj hrvatskog nacionalnog identiteta. Ivana Žužul navodi kako je toga bio svjestan i sam Kukuljević: *I Ivan Kukuljević Sakcinski, također, jezik smatra neupitnim uporištem identiteta, ali i njegovim diferencijalnim svojstvom. Prisvajanjem tuđeg jezika mi postajemo stranci, narod bez identiteta* (Žužul, 2015:186). U ovome je radu više puta spomenuto kako je jezik naj snažnije obilježje identiteta. Sam dokaz toj tvrdnji počiva na činjenici da, kako Bratulić navodi: *U starom hrvatskom jeziku, kao i u još starijem, staroslavenskom jeziku, riječ jezik*

označavala je »narod, naciju« (Bratulić, 2011:11). Hrvatski narodni preporod nakon što ujedinjuje hrvatski narod u jednom latiničnom pismu, ujedinjuje narod i u jednom standardnom hrvatskom jeziku, uvodi ga u javni život i institucije. Taj je plod Hrvatskog narodnog preporoda vidljiv i danas, jer se Hrvati i dalje služe tim pismom i jezikom.

4.3. Horvatska domovina, Antun Mihanović

Antun Mihanović bio je hrvatski pisac i političar, a kao pjesnik proslavio se pjesmom *Horvatska Domovina*, koja izlazi 1835. godine, u 10. broju Danice, kao jedan od prvih tekstova pisanih ranije spomenutom *gajicom*, te 1862. postaje hrvatskom himnom. (Šicel 1997:29). Mihanović u pjesmi izražava svoju zadivljenost hrvatskim ljepotama, zavičajima i običajima koji krasi hrvatski narod. Mihanović se ponosi svojom zemljom i jezikom, te ovom pjesmom pokušava prenijeti taj ponos i divljenje ostatku naroda, koji se mora "probuditi" i pridružiti borbi za vlastiti jezik.

Mihanović pjesmu započinje tako što domovinu karakterizira lijepom, junačkom i slavnom zemljom referirajući na njezinu povijest, iskazujući ujedno i želju da zauvijek ostane časna:

Lěpa naša domovino,

Oj junačka zemljo mila,

Stare slave dēdovino,

Da bi vazda čestna bila! (Mihanović, 1835)

U iduće dvije kitice Mihanović nastavlja dodjeljivati ukrasne epitete domovini nazivajući ju milom, te personificira domovinu pridajući joj lik osobe vedrog čela blagih prsa:

Vedro nebo, vedro čelo,

Blaga persa, blage noći, (Mihanović, 1835)

Mihanović u idućim kiticama opisuje narodne običaje kao što je *kolo*.

Kolo vode, živo kolo,

I na berdu, i v dolini,

Plešu mladji sve okolo; — (Mihanović, 1835)

Dok su ove početne pjesničke slike u veselom ozračju, naknadno se u atmosferi pjesme zbiva zaokret prema motivima smrti i rata. Smrt se prikazuje kao prikladna žrtva za domovinu kad lirski subjekt tješi tužnu majku, jer su joj sinovi pali kao junaci, kao Hrvati, za domovinu. Na ovom mjestu nije naodmet napomenuti tezu modernističkog teoretičara nacije Benedicta Andersona *da nacije udahnjuju ljubav, i to često ljubav za koju su se ljudi iskreno spremni žrtvovati. Kulturne tvorbe nacionalizma – poezija, proza, glazba, likovna umjetnost – bjelodano iskazuju tu ljubav tisućama različitih formi i stilova. S druge strane, uistinu se malokad mogu naći analogni nacionalistički proizvodi koji izražavaju strah i mržnju* (Anderson 1990: 128)

Ipak na koncu se vraća prvotno pozitivno ozračje pjesme stihovima:

Tuga mine, radost dojde, –

Zdravo slobost, – dušman leži! (Mihanović, 1835)

U predzadnjoj strofi Mihanović personificira Savu i Dunav, tjerajući ih da po svijetu razglase ljubav Hrvata prema domovini. U zadnjoj strofi ponovno lirski subjekt opisuje hrvatske ljepote i podsjeća da je zadaća svakog pripadnika nacije biti odan i prvržen nacionalnom identitetu posljednjim stihom pjesme: *Dok mu živo serdce bije!* (Mihanović, 1835). Himna stvara snažnu poruku nade u dugovječnost hrvatskog naroda putem nekoliko simbola hrvatskog narodnog identiteta: predivan krajolik, hrvatske narodne običaje, rijeke Savu i Dunav, te odanost, požrtvornost i privrženost domovini.

Smith ulogu nacionalnih simbola, običaje i obreda interpretira ovako:

Na mnoge načine nacionalni simboli, običaji i obredi su najmoćniji i najtrajniji aspekti nacionalizma. Oni utjelovljuju njegove osnovne koncepte, čineći ih vidljivim i različitim za svakog člana, komunicirajući načela apstraktne ideologije opipljivim, konkretnim izrazima koji izazivaju emocionalni podražaj u svim slojevima zajednice. (Smith, 1991:77).

Važnost himne u smislu realizacije nacije raščlanjuje i Benedict Anderson:

Razmotrimo, naprimjer, nacionalne himne koje se pjevaju na nacionalne praznike. Ma kako banalne riječi i osrednja melodija, njihovim se pjevanjem doživljava simultanost. Upravo u tim trenucima ljudi koji se uopće ne poznaju izgovaraju iste stihove na istu melodiju. Slika: jednoglasje. Pjevanje Marseillaise, Waltzing Matilde ili Indonesia Raya daju priliku za jednoglasnost, za zvučno odraženu fizičku realizaciju zamišljene zajednice. (Anderson, 1990:137).

Pjesma Horvatska domovina postala je službena himna Republike Hrvatske, iako nije u svome originalnome obliku (iz pjesme su za himnu uzete prve dvije i posljednje dvije kitice).

Pjesma Antuna Mihanovića postala je službenom himnom po kojoj se Republika Hrvatska razlikuje od svih ostalih nacija svijeta.

4.4. Sud o slogu, Stanko Vraz

Stanko Vraz bio je jedan od suradnika Ljudevita Gaja i jedna od istaknutijih osoba Hrvatskog narodnog preporoda iako je porijeklom Slovenac. Bio je jedan od pokretača časopisa *Kolo*, u kojem 1843. izdaje programatski tekst *Sud o slogu*. Stanko Vraz započinje navedeni tekst referiranjem na Paula-Emilea Bottu i njegov putopis kroz arapske zemlje. Vraz uz pomoć Botte navodi kako su Europljani daleko ispred Arapa u pisanju zbog svoje sažetosti: *U toj stvari (veljaše) Evropejci daleko natkrijuju istočne narode, zašto pišu samo ono što se baš tiče stvari...*(Vraz, 1972:32). Vraz se referira na Bottu kako bi kritizirao tadašnje pisce, koji pišu nalik piscima arapskih zemalja. Smatra kako je *pismo namestnik usmenog govora* (Vraz, 1972:32), te kako je potrebno hrvatski jezik približiti narodu, kako bi uspjeli probuditi nacionalnu svijest naroda. Kritizira tadašnje pisce i tvrdi: *šta biste vi kazali da sad stane tko u društvu ljudskom onako govoriti kao što mnogi naši pisaoci pišu? Ne bi li se svaki od vas krstio i kazao da čovjek taj nije čitav? Istinabog!* (Vraz, 1972:33). Šicel navodi kako se Vraz zalagao za jezik koji je lišen oratoričkih fraza i školastičke retorike, te jezik čije su kvalitete jednostavnost i prirodnost u izražavanju (Šicel, 1972:28). On je to potkrijepio pismom Vraza Ognjeslavu Utješanoviću Ostrožinskom u kojem Vraz jasno izriče svoj stav: *I književnik, osobito pjesnik, treba da je posrednik između vremena i naroda svoga* (Šicel, 1997:17). Valja napomenuti i kako Protrka na srodan način izjednačava književno djelovanje s domorodstvom. Prema autorici:

književnost je u ovom predestetskom i predinstitucionalnom razdoblju shvaćena kao kulturno djelovanje koje uključuje jednako pisanje rječnika, jezikoslovnih rasprava, poezije, drame ili historiografije ili što drugo. U nastojanjima oko postizanja nadregionalnog jedinstva, naročito u prvoj polovici devetnaestog stoljeća, hrvatski preporoditelji svoje aktivnosti usmjeravaju na pisanje i kodificiranje zajedničke povijesti, književnosti i jezika (Protrka, 2008:59).

Vrazov tekst se također također može pridružiti kulturnom djelovanju preporoditelja koje Protrka dijagnosticira. Kritika Vraza je usmjerena tadašnjim piscima, a upravo te njegove težnje prikazuju stavove preporoditelja za vrijeme preporoda. Oni su na sve njima dostupne načine pokušavali doprijeti do ljudi iz naroda i probuditi njihovu nacionalnu svijest kako bi zajedničkim snagama započeli gradnju suvremene hrvatske nacije.

4.5. Kip domovine vu početku leta 1831., Pavao Štoos

Pavao Štoos bio je hrvatski književnik i preporoditelj, čije je najpoznatije djelo zasigurno elegija *Kip domovine vu početku leta 1831*. Pavao Štoos, baš kao i Ivan Kukuljević Sakcinski, progovarao je protiv udaljavanja naroda od narodnoga jezika. Štoos je bio rođeni kajkavac i svoju slavnu elegiju napisao je kajkavskim narječjem. Štoos u njoj tematizira teško vrijeme koje je zahvatilo hrvatski narod. Vrijeme kada Hrvati "zaboravljaju" svoj jezik. U elegiji se spominje *pretužna mati*, koja zapravo predstavlja domovinu. Domovina je tužna jer njeni sinovi (Hrvati), zaboravljaju vlastiti jezik.

A z menum sinko moj se sramuje:

Vre i svoj jezik zabit Horvati

Hote, ter drugi narod postati; (Štoos, 1835.)

Suzana Coha je rasvijetlila okolnosti neposredno prije nastanka spomenute elegije, te epilog borbe za koju se autor elegije zalaže:

Vrijeme koje im je prethodilo vidjeli su onako kao što se iz perspektive osviještene i samosvjesne renesanse vidi srednji vijek (kao »mračno doba«). Zamišljeni rub koji dijeli mračno vrijeme neposredne prošlosti od iščekivanoga preporodnoga vremena (vremena renesanse) onaj je o kojemu pjeva P. Štoos u pjesmi Nut! Novo leto! Mati – sin – zorja!, objavljenoj 1831. godine, u slici u kojoj majka domovina staje uz grob svojega sina »čekajuč doklam zorja postane«. Onaj trenutak u kojemu je ta pjesma pretiskana u Danici horvatskoj, slavonskoj i dalmatinskoj godine 1835. s naslovom »Kip domovine vu početku leta 1831.«, godina istaknuta u njezinu naslovu bila je već prošlost, majka domovina iz tame je prešla u svjetlo, sini domovine su se osvijestili, počeli su buditi što je još spalo. (Coha, 2023:33-34).

Tako se ponovno i u ovoj elegiji koristi simbol nacionalnog jezika koji predstavlja jedan od temelja nacionalnog identiteta. Pojavljuje se i simbol majke kao domovine, koji se može zamijetiti i u nekoliko drugih autora koji su stvarali za vrijeme preporoda.

Demeter je u Mislima o ilirskom jeziku "ilirske deržave", primjerice, prisposobio majci s ranama. Gaju je pak u njegovoj Kratkoj osnovi... domovina majka, Hrvati njezini sinovi, a drugi Slaveni braća. I u glasovitoj Gajevoj pjesmi Horvatov sloga i zjedinjenje sve je Hrvate rodila jedna mati. (Žužul, 2015:127).

Ivana Žužul tvrdi kako je majka, odnosno žena, simbolizirala duh kolektiva za vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda, te kako žena svojim atributima utjelovljuje identitet etniciteta (Žužul, 2015: 126-127).

Metafora obitelji u smislu domovine često se koristi i u ostalim preporodnim pokretima diljem Europe. Smith navodi:

Obiteljska metafora koja leži u temelju rodovnog koncepta nacije ponovno se pojavljuje ovdje u svjetovnom, političkom obliku: kao savez bratskih građana, simboliziran u slavnoj Davidovoj "Zakletvi Horacijevoj", tri brata koja su prisegnula na očevu maču da će osvojiti ili umrijeti (vaincre ou mourir) za svoju domovinu ili otadžbinu (Smith, 1991:76, prijevod moj).

Uz pomoć simbola majke kao nacije i domovine kao obiteljske zajednice osjećaj zajedničke pripadnosti lako se ucjepljuje svim pripadnicima hrvatskog naroda. Emotivni potencijal spomenutog simbola koristio se i u vrijeme Domovinskog rata u mnogim budnicama.

4.6. Grobničko polje, Dimitrija Demeter

Dimitrija Demeter bio je hrvatski književnik i kritičar. Iako je odrastao u obitelji grčkoga podrijetla, školovao se na hrvatskome jeziku. Jakšić navodi kako je Demeter bio vrsni pisac, a njegova dramska djela to potvrđuju, bio je Demeter uspješan urednik *Danice*, a njegova najpoznatija djela *Teuta* i *Grobničko polje* progovaraju čistim preporodnim mislima i tako postaje jednom od glavnih osoba Hrvatskog narodnog preporoda (Jakšić, 2008:247). Demeter koristi legendu bitke kod Grobničkog polja kao inspiraciju za njegovo djelo *Grobničko polje* čija je svrha buđenja nacionalne svijesti i dizanje nacionalnoga duha. U bitci kod Grobničkog polja hrvatske su snage zaustavile tatarsku vojsku i njezino daljnje prodiranje u Europu. No navedena bitka nema vjerodostojne dokaze koji bi dokazali da se zbilja odvila, pa se smatra legendom. No to nije spriječilo hrvatske preporoditelje da koriste motiv bitke kod Grobničkog polja kao pokretač buđenja nacionalne svijesti.

Kult Grobničkog polja, prema tome, služi kao sredstvo opće mobilizacije i aktiviranja domorodaca. Toj ohrabrujućoj religiji, što iz junačke prošlosti i etničke tradicije sama od sebe izvire, narod se bespogovorno odaziva jer ona budi osjećaj uzajamne solidarnosti i ozračnosti (nacionalnim) identitetom, jamcem sigurne budućnosti. (Žužul, 2015:111)

Ili riječima modernističkog teoretičara nacije Anthonyja Smitha etnopovijest je kako ističe u svojoj studiji *Nacionalni identitet* iznimno važna. Smith podcrtava:

Ne samo što nacija mora biti u stanju da se pohvali dalekom prošlošću kao podlogom za svoje obećanje besmrtnosti, već takođe mora biti kadra da razotkrije slavnu prošlost, zlatno doba svetaca i heroja, kako bi osmislila svoje obećanje obnove i dostojanstva. Što je, dakle, ta etnoistorija potpunija i bogatija, to je njena pretenzija uverljivija i to ona može dublje dirnuti u srca pripadnika nacije. Doživljena drevnost etnoistorije zajednice, bez obzira na istinosnu sadržinu te istorije, predstavlja, kao što nacionalisti odavno uviđaju, merilo nacionalnog dostojanstva i sud kojem se oni moraju obratiti za nacionalnu obnovu (Smith 1998: 249-250).

Grobničko polje na taj način postaje simbolom nacionalne pobjede. Demeter u svojem tekstu navodi kako bi svaki Hrvat trebao pristupiti prema Grobničkom polju:

Tu nek Hèrvat uči, koja mu je čena,

Tu nek cèrpi hrabrost, ponos, volju,

Nek ne ište vèk utèhu bolju,

Neg koju mu daje ova uspomena!! (Demeter, 3)

Demeter, prikazuje bitku kao događaj koji bi u svakome morao probuditi nacionalnu svijest. Učestalo koristi motiv bitke, kao i Nemčić, te uz pomoć njega gradi osjećaj solidarnosti i bratstva. Preporoditelji njime bude nacionalnu svijest na temelju bitke za koju se zapravo pouzdano ne zna je li se dogodila. Upravo je mit, prema Assman, idealan jezični oblik na kojem se mogu graditi politički ciljevi, jer je mit po svojoj prirodi svet, te njegovo izjednačavanje s političkim ciljem, politički cilj čini neospornim (Assman, 2002:57). Upravo su to hrvatski preporoditelji postigli s kultom Grobničkog polja. Ono postaje simbol borbe, uspjeha i simbol nacije. Utječe na buđenje nacionalne svijesti, te budi u svakom Hrvatu osjećaj ponosa, pripadnosti, zajedništva i bratstva. Osim cjelokupne vrijednosti djela *Grobničko polje*, Demeter u djelu donosi *Pjesmu Hrvata*, koja će godinama kasnije postati poznata pod imenom *Prosto zrakom ptica leti*. U pjesmi iznosi i stav o jeziku:

Znam, da moji pradjedovi

Cijelim svijetom gospodahu;

A ja jezik da njihovi

U ropskomu tajim strahu?

U smrt, u smrt, mili rode,

Kao i mnogi prije i poslije njega, Demeter zove u borbu za jezik. Preporoditelji jezik smatraju svetinjom i temeljem nacionalnoga identiteta. Zato i koriste ideje kako je bolje umrijeti, nego živjeti bez slobode, u uvjetima gdje bi morali vlastiti jezik skrivati, što je jednako gubitku ili skrivanju vlastitog identiteta.

5. ZAKLJUČAK

U širem smislu analiza uloge odabranih književnih i programatskih tekstova Hrvatskog narodnog preporoda pokazala je da književnost može aktivno sudjelovati u izgradnji hrvatskog nacionalnog identiteta. Koristeći neka dosadašnja književnopovijesna čitanja izabranih tekstova (Šicel, Žužul, Protrka, Coha) kao i interpretacije pojedinih teoretičara nacije (Anderson, Smith, Assmann), čini se da su ideje nacije bile plod svojevrsnih ideoloških konstrukcija hrvatskih preporoditelja. Također govor o nacionalnom identitetu preporoditeljima su omogućili mediji poput časopisa Danice. U tom smislu ovdje smo u kratkim crtama naznačili okvir antiesencijalističkih pozicija promatranja kulturalnog identiteta koji naglašava koliko točke sličnosti toliko i činjenicu da je kulturalni identitet organiziran i oko točaka razlike. Bilo da je riječ o osobnom ili kolektivnom identitetu, razlikovni element osobe, biće ili naciju čine posebnom, drukčijom od ostalih. Ipak, modernističke teorije smatraju kako nije moguće postojanje nacije prije modernog doba. Poriču drevnost nacija, te ističu kako su naciju gradili upravo građani, odnosno društvena elita uz pomoć modernih medija i komunikacije. Smatraju kako se nacionalni identitet gradi od strane društvene elite, koje vode političke programe ovisno o potrebama nacije i nacionalnog identiteta. Modernističke teorije dakle su bliže antiesencijalističkom shvaćanju identiteta, jer smatraju da taj identitet grade građani različitim diskurzivnim tehnikama. Jedan od medija koji se koristi za izgradnju identiteta zasigurno je književnost. Hrvatski narodni preporoditelji koriste upravo književnost i književnošću grade svoj program koji odigrava veliku ulogu u gradnji hrvatskog nacionalnog identiteta. Nadalje, kulturna teorija također podcrtava u kojoj je mjeri nacionalni identitet plod konstrukcije kulture koja ispremrežava religiju, tradiciju i običaje. Kulturna i književna teorija drže da se identitet kreira diskurzivnim praksama, što znači da ga shvaćaju kao fluidnu, promjenjivu kategoriju baš kao što to čine i modernističke teorije o identitetu.

Hrvatska elita koja je uzela zadatak izgradnje nacije i hrvatskog nacionalnog identiteta djeluje na taj način. Uglavnom su to bili filolozi i književnici, uz ostale pripadnike višeg sloja građanstva. Koriste moderne medije i načine komunikacije kako bi promovirali svoje ideje i budili nacionalnu svijest. Rade to u razdoblju kada u Europi vladaju mnogi nacionalni i građanski pokreti. Svoj program započinju pod ilirskom imenom, jer bi djelovanje pod hrvatskim imenom bilo neprihvatljivo za Habsburšku Monarhiju. Iako su započeli djelovati pod ilirskim imenom, pokret je oduvijek bio hrvatske naravi i oduvijek se smatra fenomenom hrvatske sredine. Vođa pokreta zasigurno je Ljudevit Gaj. Ljudevit Gaj najznačajniji je trag ostavio svojim radom na hrvatskom latiničnom pismu. Njegova je zamisao od početka bila ujedinjenje svih Hrvata pod jednim latiničnim pismom. 1830. izdaje *Kratku osnovu*, a njegovi prijedlozi isprva bivaju odbijeni. 1835. Godina je prekretnica, kako u Gajevoj reformi, tako i u ostatku preporoda. Gaj u svojim novinama izdaje članak *Pravopisz* u kojim prepravljajući neka od svojih ranijih rješenja. Reforma se prihvaća i postaje na neki način temeljnom odrednicom hrvatskog nacionalnog identiteta. Hrvatski su preporoditelji dugo težili za nacionalnim standardnim jezikom. Stanko Vraz i Pavao Štoos se, svatko na svoj način, borio u svrhu postizanja tog cilja. Stanko Vraz svojim kritičarskim radom kojim potiče ostale pisce svoga doba da približe hrvatski jezik puku, dok Pavao Štoos svojim književnim radom podiže glas protiv udaljavanja naroda od hrvatskoga jezika. Štoos domovinu uspoređuje s majkom, te na taj način gradi simbol domovine-majke, koji implicira rodbinski odnos svakog pripadnika naroda prema nacionalnom identitetu. Jezik je u gotovo svim odabranim predlošcima reprezentiran kao temelj identiteta. Tako ga shvaća i Ivan Kukuljević Sakcinski. Upravo Kukuljević radi najveći korak u borbi za uvođenje hrvatskog jezika kao službenog u javni život i institucije. Zagovarajući taj važni cilj 1843. održava prvi govor na hrvatskom jeziku, ali je zahtjev odbijen. Nakon samo četiri godine zahtjev se ipak prihvaća, hrvatski jezik postaje službenim jezikom, a dugogodišnje težnje hrvatskih preporoditelja postaju stvarnost. U središnjem dijelu završnog rada analizirana je i *Horvatska domovina* Antuna Mihanovića. Ta pjesma je u nacionalnom smislu značajna kao prvi tekst pisan na *gajici*, ali dodatno dobiva na reprezentativnosti kada postaje službenom himnom Republike Hrvatske 1990. godine. Posljednji analizirani tekst Dimitrije Demetra nacionalnu svijest izgrađuje tako što oživljava mit bitke kod Grobničkog polja. Bitka kod Grobničkog polja tako bez obzira na to je li ili nije povijesno vjerodostojna postaje simbol sloge, bratstva i zajedništva Hrvata.

Zaključno tekstovi Hrvatskog narodnog preporoda grade temelje nacionalnog identiteta, i to tako što je skupina hrvatskih preporoditelja zahvaljujući vlastitom kulturnom kapitalu

(knjigama, novinama, poznavanju novih ideja, obrazovanju, mobilnosti) kreirala sigurnu podlogu za gradnju nacije. Rad na uspostavljanju hrvatskog standardnog jezika, pisma svakako je označio početak dugotrajnog procesa izgradnje hrvatske nacije i udario temelje na kojima je sagrađena suvremena Republika Hrvatska. Preporoditelji za vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda ostavljaju dubok trag u izgradnji nacionalnog identiteta, trag koji nijedan pokret nakon njega nije uspio nadmašiti.

6. POPIS LITERATURE

6.1. Književni i programatski predlošci

Demeter, Dimitrija. *Grobničko polje*. https://www.hrlektire.com/wp-content/uploads/2018/10/demeter_grobnicko_polje.pdf

Gaj, Ljudevit. 1830. *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisaña, poleg modroľubneh, narodneh i prigospodarneh temel'ov i zrokov*, Cymelia Croatica, izdanja Međunarodnog slavističkog centra SR Hrvatske, 1830 - Broj stranica: 27, Liber, Zagreb.

Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1843. *Prvi govor na hrvatskom jeziku u Saboru*. <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/znameniti-govori/govor-ivana-kukuljevica-sakcinskog-u-saboru-2>

Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1843. *Prvi govor na hrvatskom jeziku u Saboru* u Šicel, Miroslav. 1997. *Programski spisi hrvatskog narodnog preporoda*, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica Hrvatska, Zagreb.

Mihanović, Antun. 1835. *Horvatska domovina*. <https://www.poezija.hr/horvatska-domovina-antun-mihanovic/>

Vraz, Stanko. 1972. *Sud o slogu* u Šicel, Miroslav. 1972. *Programi i manifesti u hrvatskoj književnosti*. Zagreb, Liber. <https://zzk.ffzg.unizg.hr/wp-content/uploads/2014/02/%C5%A0icel-Programi-i-manifesti-u-hrvatskoj-knji%C5%BEevnosti.pdf>

Vraz, Stanko. 1843. *Sud o slogu* u Šicel, Miroslav. 1997. *Programski spisi hrvatskog narodnog preporoda*, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica Hrvatska, Zagreb.

Štoos, Pavao. 1835. *Kip domovine vu početku leta 1831*. https://hr.wikisource.org/wiki/Kip_domovine_vu_po%C4%8Detku_leta_1831.

6.2. Literatura

Anderson, Benedict, 1990. *Nacija: zamišljena zajednica, Razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma*, Biblioteka alternative, Školska knjiga, Zagreb.

Assmann, Aleida. 2002. *Rad na nacionalnom pamćenju, Kratka istorija nemačke ideje obrazovanja*, Biblioteka XX vek, 124, Čigoja štampa, Beograd.

Bratulić, Josip. 2011. *O hrvatskom identitetu, neposredno*, Matica Hrvatska, Zagreb.

Heidegger, Martin. 1996. *Kraj filozofije i zadaća mišljenja*, Naklada Naprijed, Zagreb.

Protrka, Marina. 2008. *Stvaranje književne nacije: Oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća*, Periodica Croatica, Zagreb.

Smith, Anthony David. 1991. *National identity*, Penguin Books, London.

Šicel, Miroslav. 1997. *Programski spisi hrvatskog narodnog preporoda*, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica Hrvatska, Zagreb.

Žužul, Ivana. 2015. *Tijelo bez kosti*. MeandarMedia Zagreb i Odjel za kulturologiju Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Zagreb.

a. Mrežni izvori

Coha, Suzana. 2023. '*Prikazi hrvatskoga narodnog preporoda i »pripremnoga preporodnog razdoblja« u hrvatskoj književnoj historiografiji*', Dani Hvarškoga kazališta, 49(1), str. 22-37. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/302305> (Datum pristupa: 8.9.2023.)

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <http://ihjj.hr/iz-povijesti/ljudevit-gaj-kratka-osnova-horvatsko-slavenskoga-pravopisa-a/32/>

de Canziani Jakšić, Theodor. 2008. '*Dr. Dimitrija Demeter i njegova ostavština u spomeničkoj knjižnici i zbirci Mažuranić-Brlić-Ružič'*', Acta medico-historica Adriatica, 6(2), str. 243-252. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/41234> (Datum pristupa: 30.08.2023.)

Moguš, Milan. 1996. 'o govoru Ivana Kukuljevića Sakcinskoga na hrvatskom jeziku u Hrvatskom saboru', Croatica, 26(42-43-44), str. 281-287. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/214683> (Datum pristupa: 29.08.2023.)

nacija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 28. 8. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42693>

Smith, Anthony D., *Nacionalni identitet*, Biblioteka XX vek, 99, Beograd, 1998.

Stančić, Nikša. 2008. '*Hrvatski narodni preporod - ciljevi i ostvarenja*', Cris, X(1), str. 6-17. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/52458> (Datum pristupa: 29.08.2023.)

Stančić, Nikša. 2005. *Grafija i ideologija : hrvatski narod i hrvatska latinica Ljudevita Gaja 1830. i 1835. godine*. Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti. - Knj. 43 (2005) = knj. 492 ; str. 261-296. Preuzeto s: <http://www.hazu.hr/~azrnic/eRad492/Rad492Stancic.pdf> (Datum pristupa: 8.9.2023.)

Šicel, Miroslav. 1972. *Programi i manifesti u hrvatskoj književnosti*. Zagreb, Liber. <https://zzk.ffzg.unizg.hr/wp-content/uploads/2014/02/%C5%A0icel-Programi-i-manifesti-u-hrvatskoj-knji%C5%BEevnosti.pdf>

Tafra, Branka. (2006). 'ZNAČENJE NARODNOGA PREPORODA ZA HRVATSKI JEZIK', *Croatica et Slavica Iadertina*, 2(2.), str. 43-55. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/17265> (Datum pristupa: 29.08.2023.)